

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Pesten.

Junius' 18. 1839.

24. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Terve egy felállítandó takarékpénztárnak, Fáy Andrásról. — Elemi oktatás. Útmutató az olvasni tanításban, Vajnárol (*Warga János*). — Állítások, vélemények, felvilágosítások. Végző az eposi és drámai korról's drámai literaturánkról, Szontagh Gusztávnak (*D. Scheder F.*) — Magyar tudós társaság. — Literaturai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Takarékpénztár!

Terve a' Pest megyei köznép' számára felállítandó takarékpénztárnak. Irta Fáy András. Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel. 1839. 88. VIII és 82 l.

Fáy, amaz ifjúkori kellemes illatu bokréta' kötözője, sok nem mesének elmés mesében elbeszélője, a' tudományok' fölkenjtje, lelkes író, jeles követ, tántoríthatlan hazafi, hő keblü emberbarát, a' csak azon kevesek által, kiktől nem magasztaltatni érdem, legalább külsőkép nem méltányolt, különben köztiszteltben álló Fáy András, ismét újabb jelét adta embertársai' javát tárgyazó munkásságának, midőn e' nemcsak korszerű, de épen korkívánatu újabb munkájával honfitársait megajándékozta.

A' takarékpénztárak' eszméje, valamint máshol régiebb, úgy mellette már több honi munkákban, 's ezelőtt több esztendővel is, emeltettek néhány szavak. Megemlíté ezt maga szerzőnk is 1832. „Bélteky-ház'ában, az Athenaeum' tavali, nov. 8-d. számában pedig iránta ismét felszólamlott, tréfásan adván elő a

komoly tárgyat; mit a' Társalkodó' szinte tavali 97. sz. Wargha Istvánnak: „Takarékpénztár, csak takarékpénztár, ismét takarékpénztár!“ című jeles értekezése követett; — az ideai Honi Vezér is foglalván magában erről értesítést. De — mit soha ne felejtünk — honi körülményeinkhez alkalmazott inilly egész, *terv'* Fáynak most előttünk fekvő munkája; vegye tehát fáradozásaért a' jótett' legnagyobb jutalmán, a' megnyugtató önérteten kívül, a' hon' méltó háláját, melynek ha sok Fáy Andrása volna, más országok' Wilberforce-ait nem volna oka irigyleni.

Új vállalatink, sőt nemcsak idves, de halaszthatlan előlépéseink' és javításaink' sorsát is, rövidebben és egyszersmind igazabban le nem lehetett volna írni, mint azt e' könyvecské' jelmondata e' szavakban fejezi ki: „Minden idves új vállalatoknál halasztást ohajt a' fél akarat, nehézséget, kifogást keres a' nem akarat, rágalmat és gyanút hinteget a' rossz akarat; de a' teljes jó akarat fontol, kétkedik, hogy meggyőződjek, meggyőződve pedig munkára siet; mert mindenkor vesztesnek tekinti a' jónak halasztását“. Ohajtjuk, hogy a' jelen ügy e' különféle bal akaratok' súlya alatt el ne

múljék; sőt reményljük, hogy miután Pest vmegye azt résztvevőleg figyelme tárgyává tette, a' nemes példa hazánk' egyéb testületeinek is világotlani fog, 's őket a' jólét-eszköz-lés' pályáján maga után vonni.

Szerző tiz fejezetben fejtegeti köz érdekű tárgyát; név szerint az elsőben a' takarékpénztárak' célját, a' 2ban azok' hasznát mutogatja mind a' köznépre, mind a' nemzet' felsőbb osztályaira nézve egész a' fejdelemig, mind a' nemzetre, 's magára a' kormányra nézve is. Majd Pest vmegyének egy takarékpénztár' felállítására alkalmas voltát bizonyítja, a' Pest megyei takarékpénztár' közönségét, egy felállítandó takarékpénztár' általános feltételeit adja elő, a' Pest vmegyei takarékpénztár' felállítási számvetését, felállítás' módját, czélszerű szerkezetét, az intézet' egyes munkálkodásai 's kezelése' módját, különösen a' betételek' elfogadása, a' kamatfizetés' vagy benhagyott kamatok' tőkésítése, a' kivételek' kiszolgáltatása, 's a' kölcsönözés körül; végre a' pénztár' kész pénzei' tartásáról és pénztár-vizsgálatról értekezik. Ezeket némely felvilágosítások és pótlások követik, millyenek egy pár kétség' eloszlatása, melly e' terv ellen támaszthatatik, „Kimutatás, számadás“, az intézet' megnyitásának előzményei, kötelezvény' 's „Bevételi Iv' példányai, ezekhez tartozó tudnivalókkal.

Előre bocsátván ref. azon hiedelmét, hogy a' tárgy 's az író' neve e' valóban jeles munkalat' ohajtható elterjedését biztosítják, annak kivonata helyett — nem ellenvetésül, hanem csak néminemű felvilágosításul — következő észrevételeit iktatja ide.

Azon meggyőződésben levén, hogy minél több kar nyújtatik illy nemű vállalat' támogatására, annál biztosabban feláll, és fennmarad az, de meg a' jótékonyágnak (kivált szűk) határokat szabni nem is kívánván: ezen takarékpénztár' közönségét sokkal inkább ohajtaná ref. kiterjesztetni, mintsem hogy a' 13d. lapon nevezett osztályokat, u. m. azon nemes és nemtelen adófizetőket, kik a' (Pest) megye' pénztárába adóznak, míves mesterek és legényeket, *ha a' megye' adófizetőinek fiai*, napszámosokat, eleresztett katonákat, organisztákat, oskolamestereket, notáriusokat, tisztés karuakat vagy helyzetbelieket (honoratior), fekvő vagyonnal és nyugpénzzel, 's kétszáz pengő forint évi fizetéssel nem bíró hivatalo-

sokat, nemzeti színházaink' személyzeteit és cselédségét, minden megyebeli gazdák' cselédségét, az ott elszámlált 's még betétethetőnek javasolt summákkal együtt is, elégegné; sőt hogy azt egyenesen, és minden megszorítás nélkül nemesak a' megye', de még a' haza' minden lakosinak is kitárni miért ne lehetne, úgyis a' közelebbiek által fogván használtatni, ref. át nem látja. A' nemesi rendet pedig — habár maga kis telkén lakjék is, 's a' megye' szolgálait legkevesebbé ohajtaná ennek jótékonyágából kizáratni: a' minthogy szerzőnk is a' 14d. lapon ezekhez még némelyeknek — az intézet' célja' fentartása mellett — csatlóhatását, maga is helyesen kijelenté.

Nem titkolhatja el ref. továbbá azon nézetét, mi szerint e' nemes szándéku vállalat' magáévá tevésénél, a' megye' méltóságához illőbbet nem tart ugyan; mindazáltal a' köz végzési tárgyak' jelesítésére rendelt megye' pecsétje helyett, ezen intézet' irományai' hitelesítésére (26 l.) egy külön pecsét' használatát inkább ohajtaná.

Továbbá, valamint a' tapasztalás bizonyítja, miképen p. o. sok visszahelyeztetési kérések elmaradnának, ha az ítélő bíróságok, jobb szándékból mint sikerrel, a' bírói pénzeket nagylelkűen el nem engednék, hanem a' pert helytelenül okozókon megvonnák; de még azért is, mert azon megyei tisztviselőség, mellynek fizetése a' fuvarzók' borraalójára is alig elég, érdemes a' maga fáradsága' jutalmára, mellyet egyes esetekben elengedett eddig, 's bizonyára el fog engedni ezután is; sőt az igazság sem engedvén, hogy midőn mások (még az alapítók is) csak aránylag kevesebb summával segítik az intézetet, akkor egyes tisztviselő, meglehet hogy több száz forintnyi járandósága' rövidségével arra folyvást adózni — ha bár a' legilletelmesbb móddal is, de épen az által a' legszorosabban — köteleztessek: ref. általános szabályul megállapítandónak nem tartja azt, hogy az intézet' részére kívántatandó hivatalos eljárásokat, a' tisztviselő urak habár csupa jószívűségből is ingyen, vagy a' szabott díjak' (taxák) elengedésével tegyék meg (noha ez a' munkában is csak reményképen fejeztetik ki); sőt e' helyett azt gondolná ref., hogy a' bírói járandóságok előre ne legyenek ugyan az intézet' tőkéje' kétségtelen csorbulásával letendő, de a' megmarasztandó alperesfél ezt is, mint szerző a'

munkálkodó megyei ügyvéd' fáradozására nézve maga javasolja, végrehajtás' alkalmával megfizetni okvetetlen tartozzék. Ezenkívül pedig, minden az intézet' pénztárából kamatra kiadandó összeg úgy is (55 l.) betábláztatván, a' bejegyzési díjakat a' pénzt felvevők, felvételkor mindjárt, mint az árva-gyámságoknál máshol is történni szokott, előre lehetnének. Azonban abban, hogy ez úgy is nem annyira az intézet' alapszabályának, mint a' hazai törvények' rendelkezésének tárgya, megnyugodván, átmeqy ref. a' kiadandó összegeknek szükség' esetében minél gyorsabb viszszerterhetésére, vagyis szorosán véve az adósok' magok lekötélézése, tehát a' kötelezvény' szerkezetére. Ugyanis, a' szóbeli bíróságot, melyet szerzünk is világosan emlit, azon jótékonyaságok közzé szimitván, mellyekkel a' legközelebbi országgyűlése — különösen, lelkes szerzönknek is közremunkálásával — a' hazát boldogítja: ref. addig, míg a' szóbeli bíróság 60 pengő fnál nagyobb summáról törvény szerint nem ítéltet, ennél nagyobb összeget egy kötelezvényre senkinek nem ohajtana kiadni; és így csupán javaslatképen kívánja ref. kérdezni, ha nem volna-e tanácsosabb hogy a' pénztfelvevők magokat adósleveleikben a' szóbeli bíróságoknak világosan is alávéssék, miután az intézet' kölcsöneit, az okozott kárral együtt, mellyhez az elmulasztott kamatok' kamata is minden esetre tartozik, hihetőleg hamarébb (8 nap alatt) visszanyerhetné, mint a' tán hosszabb terminuson ítéendő alispáni bíróság' útján.

'S ezek azok, miket, nem hiányok' kimutatásaképen, hanem inkább csak egyedi nézetei szerint, megjegyzendőknék tartott ref. azon munkáról, mellynek fölösleg közönséget 's elég kiterjedést soha nem kívánhatni; sőt ref-nek, 's mint meg van győződve, minden becsületes emberbarátnak is, igaz szívbéli ohajtása, hogy e' jeles munkát minél többek által olvastatván, a' megyékben olly sok szépet és jót tenni képes és — csak akarjanak — már eléggé tehetős rendek által országszerte elfogadtassék; lelkes szerzönk pedig az általa ültetett, de csak a' köz részvét' ápolása mellett gyümölcsözhető nemes előfáról hullandó leveleken, mint megannyi borostyánkoszorúkon, a' köz jóra szentelt munkás elete' fáradozásai' jutalmául még sokáig pihenhessen.

Elemi oktatás.

Útmutató az olvasni tanításban, a' tanítók' számára előrebocsátott rövid hangtannal, Kawerau' nyomán Vajna Antal által dolgozva. Kolozsvárt, az evang. reform. collegium' be-tüvel. 1838. n8r. 60 lap. Ára 36 kr. v.cz.

A' jelenkor' mozgalmi között alig van jótékonyabb, mint a' nevelés és tanítás körüli mozgalom. Örömmel látjuk, miképen a' nevelés' és tanítás' dolga egyesektől testületekig, testületektől föl a' kormányokig érdekes kezd lenni; különösen örömmel látjuk hazánkban a' köznép' nevelése iránti érdeket is. Látunk emelkedni kisdedovó intézeteket, azok' mintájára alakulandó iskolákat, — örömmel látjuk a' vármegyék' figyelmeit, 's a' kormány' atyáskodását a' köznép' neveltetése iránt. Minden tárgy' lelkes elhatározása maga a' tárgy' szelleme után keresteti föl az elhatározást tárgyilagosan létesítő eszközöket. Gyáva az ki tisztán, és eszmeileg jól meghányt vetett határozásának létesítési ügyekezettől eláll. — Az egyszeri nem valósulás edzi a' lelket a' bizonyosan bekövetkezendő létesítésre. — A' nevelés és tanítás' legfontosabb tárgya körüli mozgatók, kétségkívül folyvást gondolkodnak a' nevelés', és tanítás' eszméjét tárgyla-gosító eszközökről, még pedig nem csak kül-erői, hanem a' nevelés és tanítás' szellemébe ható belerői eszközökről is, mert nem elég csak szép szavakat, és forró ohajtásokat fejezni ki a' nevelés és tanítás' tárgya fölött, sőt nem elég a' szép szavakat bármi gazdag alapítványokkal, 's ebből előállítható külső eszközökkel is tárgyilagositni; hanem a' nevelés és tanítás' szellemét kell tisztán fölfogni, erre dolgozni, erre hatni szellemileg. Lehetnek a' nevelés és tanítás' körül legtöbb külső eszközök, a' tanító feszült szorgalommal, a' növendékek feszültebb ügyekezettel órákon és napokon keresztül munkálkodhatnak, és nincs a' nevelésnek és tanításnak kívánt sikere. — Igen is — nincs...nincs! mert nincs a' nevelés és a' tanítás' szellemileg fölfogva; 's ezért, ha bár szellemi eszközök volnának is, nem használtathatnak azok czélszerűen a' kívánt siker' közvetítése végett. — A' tanítás' legszemélyesebb eszközei közül van az, mi módon kelljen a' lélek' tehetségeit ebresztő eszközökkel élni, vagy mimódon kelljen a' lélekre hatni, hogy ennek ereje értelmileg és érzésileg kiható legyen, különösen nevezetes

ezen mód a' tanítás' első eleménél, az olvasatásnál. — Látjuk, vagy inkább láttuk mint küzdöttek a' tanítók a' betűnevek' megtanítása után, a' betűfogásokkal, látjuk, igen szomorun látjuk ezen visszaverő tanításmódnak következményeit: a' hebegő szaggatott olvasást, visszarettenést és elkedvetlenülést az első lépcsőnél, a' gondolkodástalanságot és értelmetlenséget a' fentebbi lépcsőknél; halljuk a' gyermekeikkel gyöngéd örömmel foglalatalkodó szülék' panaszait, miképen ok, gyermekeik által a' betűk' neveit ugyan megtanultatják; de azok, a' betűk' úgy nevezett rámondásukat, a' betűfogásokat sehogy sem akarják megtanulni. Igen is. Ezek kétség kívül így vannak, még pedig így vannak azon legnagyobb tanítási visszasság miatt, miszerint a' szegény gyermekek által név tanítatik hang helyett. Vajjon ezen szót *ember* így olvasuk-e: e-em-bé-e-er? A' beszéd nem egyéb mint szavak' alkotása, a' szavak, hang-füzetek, a' hangoknak képeik a' betűk, így a' betűk hangja (phoneticus) jegyek, vagy a' beszédnek elemei a' betűhangok; következésképen ha a' tanítás' első elemét, az olvasást, czélszerűen akarjuk tanítani, azt a' hangzatásmód (lautir-methode) szerint kell elkezdni. Az ismertetésül fölvetett könyv, ezen legnevezetesebb szellemi eszközzel kívánja az olvasást elkezdetni, 's erre ohajtja azt építeni. Mi sikerrel? a' könyv' tartalmából és meneteléből kitűnendik.

Czélszerű figyelmeztetésében, mint előszóban, szerző, a' könyvet két nagy pontra osztja: *hangtávra*, vagy a' betűk' hangjainak tanításmódjára, és az *olvasás-tanításra*; végre toldalékul az *írás-tanításról* szól.

Az első pont' bevezetésében megkülönbözteti szerző a' nyelvbeli és beszédbeli szótagokat. Az elsőre tartozik *kert-ész*, és ez inkább nyelvtenban mint az olvasatás' elemében jöhet elő szóképzőként; — a' másodikra *ker-tész*, melly egészen a' hangtanra tartozik. Ezek után, átmegegy szerző a' hangszármazás' eszközeire, a' hangok' különbségeire, a' hangok' fölosztásaira, a' magán- és társhangzókra, 's ezeknek hangzatásaira. Ezen tekintetből a' magánhangzókat elosztja következőleg: tátott szájjal mondott *á*, kerek szájjal mondott *ó*, hegyes szájjal mondott *u*, és széles szájjal mondott *é*, 's ezek az alapmagánhangzók; ezekből származnak a' többiek, rövidek és hosszúk.

Recensensnek ha az ilyen és még ennél tudományosb magánhangzók' felosztásai ellen semmi kifogása nincs is, millyen fölosztása a' magánhangzóknak, az a - n legegyszerűbb nyelvmozdulással kezdve, ebből folyvást különböző nyelvmozdulással kelő változásaik, úgy hogy mindenik magánhangzó, legalább is háromképen hangoztathassék; mindazáltal, állván azon elv, hogy az olvasás, a' legújabb nevelési nézetek szerint akkor kezdetik, midőn már a' gyermekek, a' közvetlen beszéd- és gondolkodásgyakorlatok által az olvasásra eléggé előkészítetttek; a' magánhangzóknak többféle felosztásaival, mint a' rövid és hosszúkkal, nem látja szükségesnek foglalatalkodtatni, vagy — meglehet — untatni a' gyermekeket, annyival inkább hogy az olvasatásnál a' betűk' hangja, vagy idői jegyükön kívül a' téri, vagy alaki jegyekre is kell figyelni és alkalmasint az utolsóira előbb azért is, mert a' tér érzékünknek tapasztalatibb alakja, továbbá, mert a' hangja vagy idői alakra, a' fentebb érintett közvetlen beszéd- és gondolkodásgyakorlatok által előkészítettnek a' gyermekek; — ezért szoktuk az i-n, mint legegyszerűbb alakún, kezdeni a' magánhangzók' hangoztatását, így lépve tovább, mind téri, mind ideji, származási (geneticus) emelkedéssel, de mindig a' hangzatásmód szerint. A' társhangzó betűknek, — mellyek közül mindenikben valamely magánhangzó tűnik ki, — ajak-, nyelv-, fog-, szájpaddás- és mellhanguakra felosztásán kívül nevezetes, és a' hangoztatásra igen szükséges a' *tartós- és pillanathanguakra* osztás. Az elsőkhöz tartoznak m, n, ny, stb az utolsókhöz b, d, g, stb. Azonban ezek is osztassanak föl bármi tudományosan, a' magánhangzók' elvére vive; legkönnyebben lehet azokat hangoztatni, ha mindenik elébe a...t hosszitva hangoztatunk, úgy hogy végre csak a' kérdéses társhangzó' hangja hallassék.

A' második pontban: az olvasástanításnál igen czélszerűen kívánja szerző először a' növendékeket gyakorolni az egyes betűk' hangjainak helyes kimondásában, a' mondat' szavainak felszámolásában, a' szótagok' megismerésében, a' hangoknak egymástól megkülönböztetésében, végre adott hangok után szavak' alkotásában. Recensens' véleménye szerint, hogy ezen czélszerűen is tulságba ne essék a' tanító, a' közvetlen beszéd- és gon-

dolkozásgyakorlatok őrzendik meg, mellyek az itt kitűzött célt is közelítik, egyszersmind elemileg értelmet fejtenek, a' mi egy fő cél a' nevelésnél. — Ezen hangj elögyakorlatok után átmegegy szerző, a' tulajdon olvasástani-tásmódra, itt is először némelly általános jegyzetekre, mellyek mind helyesek és követésre méltók, például: hogy az ABC betűit nem kell sorban végig hangoltatni, hanem belőlök tüstént szótagokat alkottatni, — az összetett betűk' hangjait nem külön taníttatni, például az sz-ben először az s, majd a' z hangot; hanem egyszerre. Recensens pedig ha helyen kívül is, nem szűnik ohajtani azt, bárcsak már összetett betűink egyszerítettének!! mert ezek különösen az olvastatás' elemeiben igen nagy, és *hálátlan* nehézségek! Az illyeket csak meg kellene kezdeni, és pedig a' legelemibb oktatásokban.

Mind helyesek szerző' több általános jegyzetei is, csak azon egyet nem helyeselti recensens, mi szerint az taníttatik, hogy minden betűnél jól meg kell különböztetni a' hangot, és nevet; mert ez által könnyen oda eshetik vissza az olvasástani-tás, mit épen kerülni akar, úgy mint azon visszasságba, melylyet a' betűnevezés szül. Ha hangzatásmód után tanítunk, mit nem lehet eléggé ajánlani, a' betűk' neveinek megismerése, — mellyeknek haszna különben is később a' szótároknál kezdődik, — elmaradhat egész addig, míg csak a' gyermekek egészen jól nem olvasnak. — Az olvasás' különös szabályai szinte mind helyesek és követésre méltók. Itt csak azt bator recensens megjegyezni, hogy a' magánhangzók után könnyebb olly betűfogásokat tanítani, mellyek magánhangzón kezdődnek, mint ollyakat, mellyeknek első betűjök társhangzó. Azon kívánása sem lesz talán felesleges itt recensensnek, mi szerint ohajtana: bárcsak a' helyett, hogy értelmetlen betűfogásokkal hosszasan untatjuk a' növendékeket, közelítőleg a' Jacototféle tanításmódhoz a' betűhangok' megismertetése után azonnal értelmes, még pedig érzéki fogalmakat kinyomó egytagu szavakat olvastatnánk, azt egyszersmind mindenkor megértetnők; mert bizony higgyék el a' tanítók, hogy ha a' gyermek valamit korán megszok, még pedig kénytetésből szok meg értelmetlenül tenni, azt tovább is teszi. És itt van egy igen termő csirája letéve azon aluszékonyágnak, mit Peregriny olly je-

lesen fejteget az Athaeneum' folyó évi 3ik számában. Én nem merném számolás alá venni mennyi aluszékony elmét szültek, és mennyi károkat okoztak a' mi *ab ib ob ub* stb. értelmetlen betűfogásaink, főleg betűnevezés szerint tanítva.

A' toldalékban szerző, az irástani-tás' igen helyes szabályait adja; névszerint: hogy az iráshoz a' betűk' elemvonatainak előgyakorlása után kell fogni, melly elgyakorlatoknak, az irástani-táshoz kapcsolt példányok közül az első táblán, 15 féle alakjait adja. Igen helyesen kívánja szerző az elemvonati elgyakorlatokat is előzni, az úgy nevezett alaktan' elemei által, — bár ennek nevét nem említi is — kézgyakorlás és szemmérték' tekintetéből; mind helyes szabályok azok miket a' második tábla' szép alaku betűinek szép irathatása végett mond, úgy hogy recensensnek nincs erre mit mást ohajtani mint azt: bár csak minél többen használnák.

Látni a' könyv' illyen irányu és menerü tartalmából, hogy ez az elemi tanítások közül a' két legalsóbbnak, az olvasás és irástani-tásnak methodicáját adja, még pedig mind kettőt a' leghelyesebb elvekre, az elsőt a' hangtanra, a' másodikat az alaktanra építve, így ezen könyv olly nevezetes szellemi eszköze az elemi tanításnak, mit minden elemi tanítónak bátran ajánlhatunk, 's belső tartalma mellett azért is ajánlhatunk, mert a' fent nevezett két tábla-írás példánnyal együtt, ára 36 kr vtóban. És itt alkalmat vesz recensens ismét egy ohajtásra: bár az elemi könyvek tanítók és tanulók' számára, mind a' szegény köznép' gyermekeit, mind a' szinte illy szegény népiskola-tanítókat tekintve, minél olcsóbb áron adathatnának!!!

Warga János.

Állítások, vélemények, felvilágosítások.

— *Végező az eposi's drámai korról, és drámai literatúránkról* (1. Figy. 345. 's ismét 376. 's köv. szel.) A' tárgy, melly felett nekem Szontagh Guszttával vitám foly, több mint tisztán elméleti és csak tudományos tétel: én legalább, ha barátom' nézetei elfogadtatást találnak, iroknál 's közönségben egyformán, bal következtéstől tartok: 's azért legyen szabad még egyszer, 's utolszor, szólanom, 's multkor mondottaimat az ellenvetésekre való tekintettel felvilágosítanom.

Az én nemes barátom' mindenek előtt a' *kor'* fogalma körül nem egyez velem. Ó, u. m. nem az életet, nem a' népköltést: ő a' literatúrát tekinti,

's ebben akkor virul valamely műalak' kora, midőn *virulása feltételei betölttek*, 's az *hatalmasan fejlődik tökélye pontja felé*. E' magyarázatot én sehogy sem helyeselhetem. A' *tökély* belső feltétel, mely nem mindig üt össze azon külső feltételekkel, mik valaminek divatát, korát határozzák. Van, igen is, különbség az élet és literatura között, de bármely tökéletes legyen ez, csak úgy mondhatni hogy kora feltűnt, ha amaz — az élet — befogadja; vagyis: költeszi, vagy bármely más literaturai ágának, vagy bár egyes eszme, erkölcsi irány, mozgató, 's minden néven nevezendő hatásnak — hogy korát mondhassuk jelen lenni — mindenek fölött *először* bel- és külsőleg *szükségesnek* kell lennie, azaz a' kor' társi, erkölcsi és szellemi állapotja' kifolyásának, 's visszahatólag ismét oly eszköznek, mely ugyan ezen állapotnak legjobban, legsajátabban felel meg, tehát a' kor' feladását legalkalmasabban oldja fel; és *másodsor*, iránta minél általánosb, minél élénkebb *fogékonyságnak* kell feltaláltatni a' nemzetnél, mely többnyire együtt jár ugyan az elsővel, de nem mindenkor: mert lehet, péld. egy bizonyos eszme korszerű magában, azaz a' kor' szükségégeinek megfelelő, a' nélkül hogy korát megjöttek mondhatnók, ha, t. i., nem talál fűleket, mellyek bevegék, lelkeket, mellyek factummá tegyék; ha az hatás nélkül magában elenyészik. Sőt közéleti kifejezéssel is azt mondandjuk: bár ez v. az jó, helyes, tökéletes magában, de nincs ki felfogja, pártolja, nincs iránta figyelem, részvét, fogékonyság: *nem jött még meg az ideje, kora*: mint M. Posa mondja Schillernel

Das Jahrhundert

Ist meinem Ideal nicht reif. Ich lebe

Ein Bürger derer, welche kommen werden.

— nem, mint ha az ő eszménye, belsőleg, nem lenne eszménye minden koroknak; de mert az adott kor ez eszményre nem velt megérve, mert nála ama *műhatlan külső* feltétel, a' *fogékonyság*, hiányzott. Akkor virágozik tehát valaminek kora, midőn az nemcsak szükséges, hanem hatását a' fogékonyság factummá érleli, életbe viszi által. Es így már:

Nálunk az epos nem korszerű többé! mert habár „virágzása” feltételei betölttek”, habár egyesek' belső hivatása, kedve, munkái által „hatalmasan fejlődött is tökélye” pontja felé”; de miután a' hősi kor elmúlt, ki a' physicali erő és bátorságba helyezte az emberiség' eszményét (mely mégis fő tárgya az epoeiának): hiányzik a' *belső szükség*; miután békes fejlődés' napjait éljük, melyeknek feladása nem hatalomterjesztés v. a' nemzeti létezésnek physicali védelme kifelé, hanem belterjes kifejtése a' szellemi erőknek 's ez által a' mindennemű jólétnek: hiányzik a' *külső szükség*; miután az élet' 's társi szerkezet' változott formái' következtében az epos a' néppiaczról az olvasó szobába, a' napajakról a' könyvsajtóba ment által; 's miután vegre a' vallási eszméket egészen más csatornán vesszük, 's a' régiek' epoeiáját a' biblia' uralkodása váltotta fel: azóta elenyészett az az *általános fogékonyság*, melly e' költesnem' *életét, divatát, korát* — mik synonymok — fenntarthatta. Sőt bucsut vett az élettől, a' k á r m e l l y

legyen a' nemzet' kifejleszi állapotja — mire az én barátom itt annyi súlyt helyhet — 's habár a' műveltség' alsóbb fokán álljon is valamely nép, hol még az érzékiség, képzelem és érzet uralkodik: sőt involute ezt az én barátom maga is vallja, állítván, hogy a' görög néphit a' képzelemben, a' keresztyén az eszmében nyilatkozik, 's így az epos a' görög v. hason kor' költeszete, vagy legalább minden esetre inkább az, mint a' keresztyéné.

Mert, mi tulajdonkép az epos? Az epos a' gyermekkorát élő nemzet' historiaja és valláskönyve: historiaja azon kornak, mellynek historiaja még nincs: midőn az istenek leszállván a' földre, az emberek között járdáltak, ezeket oktatták, vezettek, egi lakjaikba szolgálul és vendégül fogadák, velők enyelegtek, velők harczoltak: 's e' kor' eposai Confúcz és Hesiod' némely könyveik, az Iliás és Odüsssea, Fingal és Temora, stb. E' felmesés kort a' maga *eposával* felváltja a' történeti kor, a' *historiával*: de az epos — mikép barátom igen helyesen jegyzi meg — legmagasb neme a' költeszetnek, melly az emberi képzeletek' mind a' három nagy körét, tehát egész világát átöleli, 's mint ilyen el nem enyészhetik: átmenekszik tehát az élethől a' keletkező literaturába, míg az elhagyott mezőt új alakok foglalják el 's beköszönt lassanként — a' *dramai kor*. Így a' görögöknel, így mindenütt, hol a' nemzet' teljes, eletműves kifejlését külső viszontagságok nem zavarák, v. akaszták meg — es így főleg a' változott társi viszonyoknál fogva.

A' keresztyénvilág' népeinél a' középkorban, tehát társi életök' gyermekkorában, a' régi epos helyett a' regényes tűnt fel, lyrai elemekkel, 's lyrai formákban. Illy romanzák' köre már a' spanyol Cid, illy kisedel egészek' láncolata a' Hierosolomiás, mik egykor köz ajkakon is forogtak. De az életben ezek mellett egy hatalmas vágytárs lépe fel: a' *színpad*, hová a' költes, mint ország-útra tört ki szuk könyvezelláiból, 's a' színészek' ajkairól a' nagy egészhez szól mint az egykori bardusok és scaldok: — midőn másfelül még a' vallási epos is, Miltonaival és Klopstockaival, kikre barátom utalni látszik, noha saját hitünk' ágazatai szolanak belőlök: inkább esodáltatik, mint olvasatik; midőn Barthelemy és Mery' eposaik, noha Napoleont dicsőítik, 's a' nemzet' legragyogóbb tetteit, nem lelik meg az utat a' nemzet' ajkaihoz, mellyek Béranger' dalait zengedeztetik; midőn Kisfaludy Károly' Elteje kirekesztőleg a' literaturáé, az alatt hogy Rákosi Szántója egész a' népig hatott; 's midőn vegre Zalán, bár kétszer megjelenve nyolcz év alatt, soha a' nemzet' tömegére oly erővel nem hata 's nem, hatand mint a' *Szózat*' testté vált igéi, mint *Árpád* a' színen, 's mint fogna egy Hunyadi, egy Zrínyi, szerencsével színre hozva.

De az én barátom mellőzve az életet és népköltést, csak a' literaturát tartja, u. mond, szem előtt; 's ha — hogy szavakban re láttassunk akadozni — egyet értek vele, midőn eposunkat sokkal magasabb fokon látja állani a' drámánál, azaz hogy — mi egyre megyen ki — az epos elérte virulása' pontját, midőn a' dráma meg polyaiban fek-

szik: ebből nem következik egyéb, mint: *hogy ki eposi tehetséggel bír, könnyebben haladhat az epos' tört útján, mint a' hasonmértékű drámai tehetséggel bíró, a' dráma' töretlenebb pályáján.* Hogy pedig nem mindig a' könnyebb az egyszersmind korszerű, vitatni szükségtelen.

Barátom sajnálja, hogy az epos *elhagyatik*, u. m. Csak öt éve, hogy régiebb költőink közül Czuczor egy új epopeiának néhány mutatványait terjesztette elő az Aurorában, 's hogy az újak' egyike Garay Csátárját adta ki. De ha Garay a' drámához tért, ha Czuczor nem folytatja Hunyadiát, ha Vörösmarty Magyarvárat örökre félben hagyta, mind ez egyebet bizonyít-e, mint annak érzetét, hogy nem e' nem az, mit a' kor *előkelőleg* kíván, vagy más szavakkal: minek most kora van. Nem sajnálom tehát hogy epos epost nem ér; de meg kell vallanom minden felebb mondottaim után is: fájjalom akár Czuczor, akár Vörösmarty' elhallgatását. Mert kiben bizonyos formához *előkelő* képesség nagyon, fejtsé ki azt maximumáig, melyet elérhet: mert a' valóban jeles, jeles minden időben. Ha tehát az epopeia' hatása nem olly sebes, élénk, nem olly terjedelmes is, mint egy más néme, melly korszerűbb: de van literatúrába, nyelvbe, a' nemzet' értelmességébe — és így közvetlenül 's idővel a' nagy egészre is — lassubb ugyan, de huzamosb és tartósabb, de mély és gyökeresen nemesítő hatása. Nem tartom tehát *soha időn kívülnek* egy nemzeti hősköltemény' irását, noha nem ismerhetem el, hogy, mert két kitünő eposi képességünk van, az epos azért most korszerű lenne, 's korszerűbb, minf a' múlt v. jövő századokban. 'S ne várja, ne kívánja barátom azt, hogy *sokat* tegyenek e' nemben; az eposi literatúra minden nemzeteknél *keveset* mutat számra, 's még kevesebet becsre: sőt maga a' minden nemzetek' története is csak igen kevés időszakaszat nyújt *országos* — hogy így fejezzem ki magamat — érdekű hőskölteményre. Hanem azt igen is ohajtom, várom, — hová barátom is, hallgatva bár, czéloz — hogy Czuczor a' maga rég kezdett nagy eposát befejezze: sőt élek ez alkalommal, őt a' literatúra' érdekében arra itt nyilván fel is szólítani, mind a' mellett, hogy az epopeiának korszerűségét tagadom. Ugyan is én történetünkben két szakaszat ismerek *csak*, nemzeti érdekű hőskölteményre alkalmasat: a' hon' elfoglaltatását, 's a' hon' legfélelmesb ellensége' első, ifjui erővel tett megrohanásai' megtöretését; 's két egyediséget, egy fővel magasbat, nagyobbyszerűt 's dicsőbbet minden egyebeknél, felisteneket a' nép' képzetében; amazt alapítóját, ezt megtartóját nemzetének; mind kettőt, intezőjét nemzete' *világ-állásának*: Arpádöt és Hunyadiat; a' hőskor per eminentiam amazsal kezdődött, ezzel érte véget, 's a' nemzeti dicsőség ezentúl nagyobb fenyben nem világolt többé. Arpád megtele éneklőit, Hunyadi még várja. Nemzetünk' méltósága, büszkeségünk 's a' literatúra' teljessége kívánják tehát, hogy dicsőségünk' ez estveli csillagát a' költészet is körül araszsa fenyével; mellyen túl az epos be fogta tölneni hivatását. Az pedig ne csüggeszse a' költőt, hogy kora nem virit: szép, kevesekre is hatni, ha ezen

kevesek' a' nemzet' mélyebb keblei, az értelmesség' választottai; ők közvetítői lesznek a' hatásnak, 's mit itt meritettek, más alakban át fogják szivárogtatni a' tömegbe.

A' *lyrai költést* is említi barátom néhányszor *mint most korszerűt*. Igen, az korszerű, de korszerű mindig. A' tárgyilagos költés' külön formái' divata az élet' formái által határozottatik: az *alanyi* az emberi kebel' önkénytelen kifakadása; míg ember érez, ohajt 's utál, a' finomabban idegzett kebel, a' képzelem' gazdagságával felruházott elme, szükségét fogja érezni, hogy belső világát harmoniás beszédben kifejezze, 's lesz ének és dal, habár változó tárgyakkal, formákban, szellemmel: de a' lényeg, a' *lyrai természet*, ugyan az marad. 'S viszont, míg ember érez, ohajt és utál, lesznek fogékony keblek, mellyek szükségét fogják tapasztalni a' rokon érzemények' harmoniás kifejezését énekekben és dalban befogadni: ének tehát mindig volt és lesz (habár más a' népek, más a' nemzet' értelmességének): mert dalnok és fogékonyaság mindig van, 's így nincs kor, melly lyrai ne lenne.

— *Drámánk' állapotjára* térvén; én is hiszem, hogy *tökéletesen* nem valósíthatunk dolgot, ha valósulási feltételei nem teljesednek be, ha akadályai elebb nem mozdíthatnak el. De, hála, drámánkról ezt többé nem mondhatni. Drámai talentumaink' fejlődésének eddig fő akadályá, habár tagadólagoz, állandó színpad' nem léte volt; min-tán most ez is van, csak olly elrendelése van még hátra, melly szerint a' lelkesb író netalán elfoglult, a' nemzetnevelő nagy czélt elhanyagló, a' jelennek a' jövőt feláldozó igazgatásrúd által el ne csüggesztessék. Ha van általános költői tehetség, éles elme, literatúrai ismeret, jeles példányok' studiuma, türelmes szorgalom, színházi gyakorlat: mi van még hátra? *Jutalom*? barátom megengedte hogy az van, több legalább mint némi más literatúrai ágakban; *buzdítás* a' becsvágynak? van nagyobb, mint bármí más munkálatok körül: egy szerencsés, vagy csak élénkebb érdekű mű, és egy rövid estve elegendők a' legismeretlenebb nevet százak' ajakára adni; *társalkodási nyelv*? az is megtörve; *fogékonyaság* a' közönségben? ki mondhatja, hogy az hiányzik? mind ezek néhány tized előtt nem voltak, 's így mindannyi tagadólagoz akadályá a' dráma' viragozhatásának megszűnt. Az út tehát tiszta, a' pálya nyitva, czél és jutalom kitűzve: 's így — megvallom, csekély véleményem szerint — a' tökéletesedhetés' feltételei igenis itt vannak, csak egy kis időt még, egy kis türelemet! „Színházunk' felállása óta, mond barátom, drámai literatúránk terjedelmére nézve meglehetősen szaporodott, de a' parodián kívül nem igen emelkedett“: én pedig, ha megengedem is, hogy egy szomorújátékunk sem érte el azóta *Irene'* tragikai méltóságát, egy vígjátékunk sem a' *Csalódások'* tartalmasságát. úgy hiszem, szinte tagadhatatlan, hogy Vörösmarty szinszerűbben alkotta Marot bánját régiebb darabjainál, hogy Gaal, Kuthy, Szigligeti, Tóth Lőrincz' darabjaik színpadi organisatiojokkal haladás' felreismerhetlen jeleit mutatnak: 's ha színműben a' szinszerűség valami; nem emelkedés-e ez?

— Ennyit azokra, miket barátom a' multkor ellenem felhozott; 's igy még csak egy szót az idegen darabok' nemzetiségéről. Én is *legtöbb esetekben* helytelennek, 's majd mindig szükségtelennek tartom a' darabok' átültetését; de azon kiterjedésben — elméleti tétel gyanánt hozom azt itt fel — nem látok benne képtelenséget, mint a' czikkely' írója lát. Epen tiz esztendeje most, hogy e' tárgy felett szinte Szontagh G. barátommal egy tudományos conversatióm volt Szemere' Muzáriórában: megjegyzém akkor, mikép a' drámai személy nem csak nemzet' tagja, hanem még sok egyéb is; mikép nem minden cselekvénybe szövődnek nemzeti viszonyok, nem minden történet módosúl saját szokások által stb 's meggyőződésem azóta nem változott. Az új polgárisodás' amalgamizáló ereje, kivált szomszéd népek között, hol szokások 's társi viszonyok is gyakran igen rokonok, hason szinbe öltözteti a' caractereket; 's minek utána ezek néha épen a' sajátságok' szélein állanak, vagy pedig több oldali kifejlesőknek a' cselekvény' természeténél fogva nem is nyílik mező: lehetnek esetek, hol a' *magyarítással* nem ellenkezik semmi. Csakhogy aztán Molière' XVII-d. századbéli Hárpagonját egy mai pesti Farkházyvá ne travestáljuk, vagy Töpfer' *characterrajzára* a' német hölgyről, egy hatalomvonással rá ne fogjuk, hogy az „*Magyar hölgy*“. Ez már az igazi fából-vaskarika, 's gondolatnak minden esetre tarkább 's valamicskével tompább is, mint J. Caesar allongeparókában, és Mahomed chapeaubas-val hóna alatt.

D. Schedel F.

Magyar tudós társaság.

— A' m. t. t. játékszíni küldöttsége f. évi martius' elejétől május' végeig a' tisztügyre vett hét fordítmány közül a' következő hatot fogadta el: 1. *A' magyar hölgy*, vagy Szim és való, nézőjáték 5 felv. Töpfer ut. szabadon Komlóssy. 2. *Ruy-Blas*, dráma 5 felv. Hugo Victor után Nagy Ignác. 3. *Teréz*, dráma 5 felv. Dumas után francz. Nagy Elek. 4. *A' kénytelen király*, vigj. 2 felv. franczia után Tóth Lőrincz. 5. *Voltaire' szünnapjai*, vigj. 2 felv. franczia ut. Tóth Lőrincz. 6. *Hamlet*, dráma 5 felv. Shakespearétól; angolból az eredetinek versmértekeben *Vajda Péter*: — mellyek a' régebben hirdettet 83 darabbal együtt leiratás vegett, bármely színészársaságnak kiadatnak az academia' levéltárából.

Literaturai mozgalmak.

— Budán, a' m. kir. egy. műhelyében a' magyar academia' költségein elkészült: *Sebészség, mellyet előadási kézikönyvül kiadott Dr. Chelius M. J.* heidelbergi prof. A' negyedik öregebbített és javított eredeti kiadat után a' pesti m. k. egyetem-beli orv. kar' iskolai használatára, fordítá *Smalkovics Mihály* o. dr, ns Vas vmegye' második r. or-

vosa. Harmadik kötet. n8r. 303 lap, ára füzve 1 ft 40 kr ep.

U. ott, Gyurián és Bagó' betűivel: *Vé-tan. Irtu Domján*. n8r. 46 lap, 12 könyomatu táblával, velinen, füzve 1 ft ep. — Első könyvünk ezen, nálunk fájdalom olly kevésbé tanult és gyakorlott mesterségről. Mellesleg, 's ajánlásul legyen említve, miképen a' *vivás'* gyakorlása által teljesebben és szabadabban fejlenek a' mellkas 's a' felső és alsó végek, tehát a' tüdő- és izomrendszer erősödik, testtartás, mozgások kerekébb, délcegebb formákat vesznek fel, maga a' lélek is bátorodik ügyessége' tudatában 's a' férfi általa kétszeresen férfi leszen. Valamennyi német egyetemeken tanítatik nyilvánosan a' *vi-tan*: bár a' jelen könyvecske is szaporitaná e' nemes mesterség' üzőit, 's ezekben a' szép, egészséges férfiak' számát.

Pesten, Landerer' bet. megjelent: *Magyar régiségek*. Szerkeszte v. szerkeszté) *Kiss Bálint*. Három kömetszetü rajzollattal. XXIV és 294 l. Ára füzve 2 ft 30 kr ep. A' három részre oszlo kötet' elsejének tartalma: a' magyar nemzet' szülőföldéről, nevééről, nyelveről, betűiről, számainak neveiről és formáiról, és öltözeteiről, — a' scythákról és hunusokról; a' második a' régi magyarok' lakóhelyeiről 's történeteiről, e' mostani hazánkba jövetelökig; a' harmadiké: a' régi magyarok' vallásáról Ázsiában 's Európában a' keresztyenség' felvételeig.

Pesten, Trattner-Károlyi' betűivel megjelent: *A' lélekeszme* bölcseleti-történetbirálati szempontból, különös tekintettel Hegelre. Irtu *Dr. Taubner Károly*, predikátor 's a' pesti evang. gymnas. rector-professor. n8r. 103 lap. Előre bocsátván itt a' tudós szerző a' homeri képzeleteket a' lélekről, két főczim alatt előadja a' régi, 's az új és legújabb korbéli bölcsezet' (philosophia) eszméit a' lélekről; 's végül Hegel' bölcseleti rendszerének öszvetét adja, 's azt különösen lélektani szempontból vizsgálja. Figyelmezőnk a' több tekintetben érdekes munkához visszatérnd.

— Temesváratt Beichelnel: *Geschichte der Pest, die von 1738 bis 1740 im temesvarer Banat herrschte*. Ein aus glaubwürdigen Quellen geschöpfter Beitrag zur Geschichte dieses Landes. Mit einer Planskizze u. topogr. hist. Beigabe von Anton v. Hammer, orient. Dolmetsch. 8r. XII és 81 lap. Füzve 40 kr. ep.

Bécsben, Strauss' özv. bet: *Die berühmtesten u. besuchtesten Baeder u. Gesundbrunnen von Ungarn*, ihre Eigenschaften, Heilkraefte u. Gebrauchsweise. Nách den besten Quellen u. eigenen Untersuchungen f. Aerzte u. Heilbedürftige dargestellt (Mehadia, Trenchin, Pöstyen, Toplika, Ofen, Parád, Bartfeld, Füred, Szlács). 1837. k8r. 226 lap.

— *D. Chiolits Hugo* „National-Panorama“ czim alatt e' héten indita meg egy német folyoirást, mellynek fő czelja hazai viszonyainkat a' külfölddel megismertetni.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy ív: társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív, velinen. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. ep. Évnyegyenként is válthatni példányt 2 ft. 30kr. és postán 3 forinton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utca, 267. sz.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.